

ש מעתא עמיקתא

גליון 19- וארא ה'תשע"ב / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם חייבים לחנך את הקטנים להמתין שש שעות בין אכילת בשר לחלב

א. חיוב המתנה בין בשר לגבינה

מבואר בחולין (קה) דהאוכל בשר אסור לו לאכול גבינה עד לסעודה אחרת. ונחלקו הראשונים בביאור דברי השי"ס. דעת הרמב"ם (מא"א פ"ט הי"ב) ועוד ראשונים שאסור לאכול גבינה כל שיעור הזמן שרגיל להיות בין סעודה לסעודה, והיינו עד שיעברו ו' שעות שהוא השיעור שבין סעודה לסעודה. ושיעור ו' שעות כתי' בפלתי (סי' פט ס"ס"ג) שהוא משום דזהו זמן סעודה של ת"ח כמבואר בשבת (י). אולם דעת התוס' (שם ד"ה לסעודה) דכוונת הגמ' כפשוטם דכל שפתח בסעודה אחרת אף אם התחיל בה מיד אחר גמר הסעודה שאכל בה בשר, רשאי לאכול גבינה.

והכרעת השו"ע (סי' פט סעי' א) שצריך להמתין שש שעות. אולם דעת הרמ"א (שם) שלאחר שסילק השולחן וברך ברכה מ"ז מותר לאכול מיד ע"י קינוח והדחה, והמנהג הפשוט להמתין אחר אכילת הבשר שעה (ועיי' בביאור הגר"א (שם א) שהמתנת שעה הוא ע"פ הזוהר, אולם עיי' בפלתי (סי' א) שכתב טעם אחר), ויש מדקדקים להמתין ו' שעות וכן נכון לעשות, ע"כ. אלא דכבר כתב החכמת אדם (כלל מ' אות ג) דהמנהג להמתין ו' שעות והמקיל בזה עובר משום בל תטוש תורת אמוך, ע"כ.

ב. חובת חינוך לאפרושי מאיסורא

ולענין קטנים, הנה איתא בסוכה (מב. במשנה שם) דיש חובה לחנך הבנים במצות. ונחלקו הראשונים האם איכא חובת חינוך אף לאפרושי מאיסורא. דדעת התוס' ישנים (יומא פב. ד"ה בן שמונה) בשם הר"א ממיץ דחינוך לא שייך אלא שיעשה מצוה ולא לאפרושי מאיסורא. וכן נקטו התוס' (ניר כח: ד"ה בנא) והמאירי (שם קיג: סד"ה ומי"מ כל קטן). והרשב"א (בימות קיד. ד"ה עוד כתב) כתב כן מספק, ועיי' בחת"ס (סי' פג ד"ה ומי"מ).

אבל הרמב"ם (מא"א פ"י, הכי"ח) כתב בזה"ל: מצוה על אביו לגעור בו ולהרשו כדי לחנכו בקדושה שנא' חנוך לנער, ע"כ. וכ"כ הריטב"א בשם הר"ם בשם רבו רבינו הגדול, וכן מוכח מתוס' (שבת קכא. ד"ה ש"מ). (ועיי' בגר"י? (ענינים חדשים, מודפס בסוף חידושי הגר"ח סטנסי) שיצא לחדש שתוס' (ניר שם) והרמב"ם באמת לא פליגי. ולכאורה זה דוחק. ועיי' בא"ר המובא לקמן שנקט להדיא שלפי תוס' אין מצווין להפריש אפי' מאיסורא דאורייתא).

וכבר פסקו השו"ע והרמ"א (סי' שמג) כהרמב"ם דמצווה להפרישו. ואף באיסורים דרבנן הדין כן, כמבואר במ"ב (סי' א), ודלא כהא"ר (שם אות ב וסי' קפ"א) דנקט דסמכין על תוס' הני"ל באיסור דרבנן (ועיי' בשואל ומשיב (מד' רבי' ח"ג סי' יז) ובחק"ל (חאו"ח סי' ע)).

נמצא לפ"ז דאיכא חובה לחנך הקטנים להרחיק בין אכילת בשר לאכילת גבינה, דהרי אף על איסורים דרבנן איכא חובה לאפרושי מאיסורא. (והכרעת המ"ב (סי' שמג ס"ק א) דאף על הבת איכא חובה לחנכה. וכן נקטו הערוה"ש (שם אות א) והאור לציון (ח"ב יד, לט)).

ועיי' במ"ב (סי' שמג ס"ק ב ושעה"צ אות יד) שכתב דאין חובה להפרישו א"כ הוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול, ע"כ. וביאר הגר"י שליט"א (חוט שני ח"ד על סי' שמג עמ' רע) דהיינו שמבין שיהידי אסור לו לעשות דבר זה.

(אלא דחובה זו מוטלת על האבא. ולענין אמו, עיי' בערוה"ש (סי' שמג אות א) שפסק שהיא נמי חייבת, אבל המ"ב (סי' א) הביא מחלוקת בזה. ובסי' תרט"ז (סי' ד) כתי' שלכמה פוסקים גם הלאם אינה חייבת אם לא למצוה בעלמא מיהו יש פוסקים שאיכא חיוב חינוך גם באם, ע"כ. והכה"ח (סי' שמג אות ט) נקט שאין חיוב על האם והביא בשם פתח הדביר (אות ד) שאם האב מת חל חיוב על האם ועל אחרים. ועיי' במ"ב (סי' תרמ ס"ק ה) שהביא בשם י"א שאם אין לו אב אמו ובי"ד חייבים לחנכו).

ג. חובת חינוך בדבר שיש סוברים להקל

אלא שאכתי יש לזון האם יש לחנכו להמתין ו' שעות או סגי בסילוק השולחן וברכה מ"ז (וקינוח והדחה) כדעת תוס'. [ואפי' אם אין הקטן יודע לברך מהני סילוק כמבואר בדרכ"י (סי' טו) דאם אינו יכול לברך כל שנראה שמסלק עצמו מהסעודה הוי סילוק].

והנה ברמ"א (סי' רנט סעי' ז) ובמ"א (סי' רסט ס"ק א) מבואר דדבר שיש פוסקים המתירין אף לגדול, אף דלא קיי"ל כן מ"מ לקטן שרי. וכן הוכיח בש"כ (פ"י אות יד הגה מא). וא"כ לכאורה ה"ה בנד"ד דהקטן יכול לסמוך על שיטת הראשונים הני"ל הסוברים דסילוק השולחן וכו' סגי ואף לדעת הספרדים הנגזרים אחר פסק השו"ע לכאורה יש לומר כן כמבואר באור לציון (ח"ב פ"ו אות ח בסוף ההגה) שכתב שדבר שמתיר לאשכנזים מותר אף לקטנים מבני עדות הזרח אף כשדעת השו"ע להחמיר בדבר. (אלא שמה שהוכחנו מהרמ"א דבמקום שיש פוסקים מתירין אף לגדול קטן יכול לסמוך עליהן, יש לדחות דאפשר דהוי חומרא בעלמא, אבל דברי המ"א הם ראייה לנד"ד למעיין. שוב העירוני מדברי הגר"י וצ"ל (חינוך הבנים למצוות להר"י נוביירט, הגה עב) שכת' לענין אכילת מצוה, דודאי יש להקל בשיעור של כדי אכילת פרס ולשער השיעור הקל ביותר דהיינו תשע דקות. ועיי' עוד במ"ב (סי' שטו ס"ק נ וס)).

אלא שהמאירי (חולין קה) כתי' דיש שכתבו דקטן שאין בו כח לשהות ו' שעות וסעודותיו תכופות זל"ז כיון דעיכולו ממחר בין באיצטומא בין בשניים, אם הפסיק בסעודה זו וקבע לאכול פעם אחרת אפי' תוך ו' שעות שרי שלא הזכירו כאן ו' שעות אלא מסעודה לסעודה, ואפי' שאין הדברים נראים מ"מ בעון מיהא יש להקל מפני שנקל להתעכל יותר משאר בשר, ע"כ.

נמצא שלא היקל בזה אלא בשער עוף. אלא דמ"ל דלשטתו איל שם פסק כהראשונים הסוברים דבעינן להמתין ו' שעות דוקא. אבל לדין דמדי מחלוקת לא נפקא יש לומר דקטן שהגיע לחנוך סגי בסילוק השולחן וקינוח והדחה וע"כ"פ בהמתנת שעה (ולפי הטעם שכתב בביאור הגר"א הני"ל, דהמנהג להמתין שעה הוא משום הזוהר יש לעיין אם יש לחיוב קטנים מטעם זה), וכמו כן כיון שרשאי לקטן לאכול מותר נמי "להאכילו" ואין משום ספיה לקטן כמבואר במ"א הני"ל. ובלא"ה ספיה באיסורין דרבנן לצורך הקטן מותרת כמבואר בביאור הלכה (סי' שמג ד"ה מד"ט) ובמ"ב (סי' שמג ס"ק א) והארכנו בזה בס"ד בגליון י'. ואף הערוה"ש (אות ז) שכת' שיש להקל להמתין שעה ל"ינער ונערה" דוקא במקום חולשה. מ"מ משמע מדבריו שהחמיר בענרים, אבל קטנים ממש אפשר דמודה להקל.

ובכה"ג י"ל (דקטנים) לא צריכים קינוח, דאפי' שהט"ז (סי' א) והפמ"ג (שם) נקטו דאף אחר שעה קינוח והדחה בעינן. מ"מ הש"ך (סי' ז) נקט דא"צ. וכ"כ הת"א (כלל מא אות ג). ובדרכי תשובה (סי' טו) כתב דהעיקר כהט"ז (סי' טו) ומ"מ שאני דעיי' שמנהג זה קבלו רק להחמיר על ולקנח פיו וגם קשה לה דבר יכולין לסמוך על הדחת הפה בלבד דבלא"ה דעת הא"ר דסגי בחדא.

ד. חובת חינוך משום מנהג

ואף לדברי החכמת אדם הני"ל שהמנהג הוא ו' שעות ואיכא משום "בל תטוש" י"ל דהיינו בגדול אבל לא בקטן. וליכא חובת חינוך לקיים מנהג כהשיגדל, דהרי אם לא ירצה לנהוג כחומרת אביו, אינה מחויב לנהוג כאביו כ"ז שלא נהוג כמותו כמבואר בזכרון יוסף (יו"ד סי' יד ד"ה ועל מה שהקשה) ועיי' עוד בה גליון ע"ב. ואף שמנהג זה לכאורה הוא בכלל הוא דכתב בשבט הלוי (ח"ו סי' נה והגדר) שדבר שבקל שבת שלם בכלל ישראל לא צריך קבלה ע"ש בשטו ממילא מחייב לנהוג כאבותיו. מ"מ הכא שאני דעיי' שמנהג זה קבלו רק להחמיר על הגדולים ולא על קטנים, וכן משמע מהפוסקים המובאים לקמן, ועיין. (וגדולה מזו מצינו בשד"ח (אס"י חמץ ומצה סי' ו אות ו סד"ה ועתה)

דליכא חובת חינוך על מנהג כאכילת קטניות, ועיין מש"כ בעל השואל ומשיב (יוסף דעת יו"ד סי' שפד). ועיי' בחלקת יעקב (ח"ב סי' פח, וח"ג סי' קמ) ובאז דבריו (ח"ג סי' לח אות ב) מש"כ בזה, ודו"ק. ולפי"ז נראה דק"ו א"צ להמתין בין גבינה קשה לבשר אף לדעת הרמ"א (סי' פט סעי' א) דס"ל להחמיר בזה, דהרי גם לדידיה אין מוחין בגדולים המקילים בזה.

ועתה ראיית השבט הלוי (ח"ד סי' פד) שכתב שקטני קטנים מותרים בלי שהיה, וכן אותם קטנים דיש להם דין חולה שאין בו סכנה ואף קטנים שהגדילו קצת בשטו עוף ודאי יכולים להקל אף דמ"ל כיון דחומרא שלנו מכח מנהג הראשונים חמירא דאולי הנהיגו כן גם בקטנים מ"מ לצורך ע"כ"פ יראה דשפיר איכא למסמך על הוראת המאירי בזה, ע"כ.

אבל כדברינו כתב הגר"י שליט"א (חוט שני ח"ד פמ"ה עמ' שט) דיש לחנכו שימתין שעה אחת. ומגיל ט' שנים יש להוסיף ולחנכו להרחיק בין בשר לחלב מסעודה לסעודה "יש לקטן", ועכ"פ מגיל קרוב לבר מצוה יש לו להמתין ו' שעות, ע"כ. (ודעת הגר"י קמינצקי צ"ל (אמת ליעקב על יו"ד סי' פט) "ישע"ג שנים אין להמתין כלל דמסוכנים הם אצל החלב, אבל אפילו לחכות עד שהם בגיל ו' גם זה הוא חומרה יתירה". ובתשובות והנהגות (ח"א סי' תלה) כתי' דראוי לחנכו שעה ולדעתו בעינן קינוח והדחה, אולם עיי' משע"ל וכדברינו משמע משהאר הפוסקים).

מסקנא דדינא

העולה לדינא, א' יש לחנך הקטנים שהם גדולים קצת, בני הבנה ובריאים גופם להמתין בין בשר לחלב שעה אחת. ומגיל ט' שנים יש להוסיף ולחנכו להרחיק בין בשר לחלב מסעודה לסעודה של הקטן, ומגיל קרוב לבר מצוה יש לו להמתין ו' שעות. ב' אין חובה לחנך הקטנים להמתין בין אכילת גבינה קשה לאכילת בשר. ומ"מ מגיל קרוב לבר מצוה ראוי להרגילו להמתין שש שעות ביניהם.

תפילה בכניסה לבית המדרש, רשות או חובה

תנן (ברכות כ"ח: ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפילה קצרה, אמרו לו מה מקום לתפילה זו, אמר להם בכניסתו אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי, וביציאתי אני נתון הודיה על חלקי.

ואמרין בגמ' (שם) ת"ר בכניסתו מה הוא יהי רצון מלפניך אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה ושמתו בי חברי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם, ביציאתו מה הוא אומר מודה אני לפניך ששמת חלקי וכו'.

וכתב הריטב"א (בפ"י הגמ' [שם] דאידי דאיירי מענין תפילה אייתי האי תפילה הכא, ולא נפקא לן מידי, ואשמעינן דמי שרוצה לומר הכי הרשות בידו.

אולם הרמב"ם (בפ"י המשניות פ"ד מ"ב) כתב - דשתי תפילות הללו חובה לכל מי שנוכח לבית המדרש ללמוד, הלוא תראה שלא אמר בכניסתו מה היה אומר, אלא בכניסתו מה הוא אומר, כלומר כשיכנס הנכנס לבית המדרש מה הוא אומר. וכדבריו כתב הח"ב [שם].

ובחז"א (פתח עינים [שם] כתב להעיר על דברי המשנה מדוע האריך התנא וכתב אמרו לו וכו', ה"ל בקצרה ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש שלא תארע תקלה על ידו וביציאתו נתון הודאה על חלקי.

וכתב - דאתא לאשמעינן דאסיכמו על ידיה רבנן שתקו יחידו ושתיקה זו הודאה היא, וזהו לדעת הרמב"ם בפ"י המשנה וסעייתו דחויבא הוי. ולולי דמסתפינא הוה אמניא לדחיה אייתי מאי דאמרו ליה ומה שהשיבם ותני תנא הא מילתא בסגנון זה לאשמעינן דלא חויבא הוא, דאלו חויבא ר' נחוניא קדים ואמר להו.

וגמ' הרמב"ם בהלכותיו (פ"י מהל' ברכות הל"ג) נראה דאילו לשיטתו, ועל כן כתב הנכנס בתנא כשאר הלכות - הנכנס לבית המדרש אומר יהי רצון מלפניך וכו'.

וכן הסור (א"ח סי' ק"ז) הביא תפילה זו בהלכותיו כשאר הלכות - הנכנס לבית המדרש יתפלל שלא יארע תקלה על ידו ויאמר וכו'. וכן הוא במחבר [שם ס"ח].

ובס"ק ח"ו) כתב עוד ד"ל דה"ה במי שיושב ללמוד אף ביחידות, ופרט במי שהגיע להוראה. ובמ"א (ס"ק ט"ז) כתב דהא"ר היה אומר בכל בוקר, ונ"ל דתפילת מודה אני וכו' יאמר בכל ערב כל העוסק בתורה כל היום (וביאר המחז"ש ד"ל בילה כפוסק ללמוד והולך לישון).

והחז"א גופא במחזיק ברכה [ס"ק ג'] הביא על דברי המחבר את דברי הרמב"ם בפ"י המשניות דתפילות הללו חובה הן.

והמש"ב [ס"ק ל"ו] נמי הביא דברי הרמב"ם בפ"י המשניות, וכתב דהביאו הא"ר ושאר אחרונים. והביא עוד להל' את דברי הט"ז והמ"א הנכונים.

וכן בכה"ח [ס"ק ס"א] העתיק דברי הא"ר שהביא דברי הרמב"ם בפ"י המשניות. והביא [ס"ק ס"ג] דהא"ר ז"ל היה אומר תפילה זו כשהיה לומד עם חברי הישיבה אפי' כשהיו לומדים בביתו.

וברא"ש יוסף (לבעל הפמ"ג - על הגמ' [שם] אחר שהביא דברי הרמב"ם בפ"י המשניות ודברי

היודע בחברו שחייב לו ממון, האם עליו להזכירו להפרישו מאיסור גזל

אמרו חז"ל **בכתובות** (פ) **"פריעת בעל חוב מצווה"**, ואם אמר דלא ניחא ליה לקיים מצוה זו מכין אותו עד שתצא נפשו. ופירש רש"י (ש) דמצוה זו היא מחמת שעליו לאמת דבריו דכתיב (ויקרא פ"ט) **"היה צדק"** ודרשו במס' ב"מ (ט) **"שיהא הן שלך צדק ולא שלך צדק"**.

אולם **הריטב"א** (כתובות פו) ד"ה לדידך הקשה (בשם תוס') על רש"י, דההיא פסוק אוקמינא בב"מ (ש) שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב ואילו הכא פיו ולבו היו שוין כשלוה לפרוע, והם שוים עכשיו שלא לפרוע. לכן פירש (בשם ר"י) דנפקא ליה מדכתיב (דברים כד, יא) **"האיש אשר אתה נושה בו יוצא אליך העבטו"** ומצוה בעלמא הוא לדידיה דשבעבודא לאו דאורייתא, ע"כ. וכן דעת הרמב"ן (ב"ב קע: ד"ה סדיה לא אמר תנו וחזרו), **ההרד"ם** (פס"ז אות כה) ועוד.

ודעת **הרדב"ז** (ח"ב סי' תרי) דמשום מצות עשה ד"השיב את הגזלה אשר גזל" אתינן עלה. **והמרדכי** (כתובות ס"י רכב) כת' שחייב פריעת חוב הוא משום שמחויבים שלא לגזול את השני ולפרוע כמו שהלוהו וכפינן ליה דכתיב בחוק תעמוד. אולם **הגרי"ם** **לרס"ג** (ח"א עשה כב עמי קסא טור א) דחה דברי הרדב"ז שהרי אין לנו בקרא עשה בהשבה בתשומת יד, ע"כ. ועי' עוד בפנ"י (שם ד"ה ברש"י לדידך דאמרת), **בתורה תמימה** (ויקרא פ"ט אות רסה) **בזה, ובפתי"ש** (ח"ו"מ סי' צו ס"ק ד) האם זה מצוה מה"ת או מדרבנן.

ובאמת **דבאמרי בינה** (קונטרס החשובות סי' ג אות ה) הוסיף **שחוף ממצות פריעת החוב**, ודאי לוח מחויב לפרוע חובו דאדעתא דהכי הלוהו המלוה וכשאינו פורע לו נעשה לכאורה גזלן למפרע על מעותיו כי אדעתא דהכי לא הלוהו ואף שלא התנה בדרך תנאי מ"מ אומדנא דמוכח הוא דעל דעת זה הלוהו שישלם לו, ע"כ. **[ובתומים** (סי' ע, א) כת' שהמלוה בלא עדים עובר על לפני"ע משום שמכשילו שיגרם לחבירו הפסד המעות. ועי' **בתשובות והנהגות** (ח"ד סי' שו) בשם הגרי"ח].

ועיין עוד **בשערי ישר** (שער ה' פ"ב ד"ה ודע) שכתב דענין שעבוד הגוף בכל חיובי ממון הוא דין משפטי שהאדם מחויב ועומד להמציא מנכסיו לחבירו כך וכך **שחייב זה הוא חיוב משפטי גם בלי מצות התורה** ואחרי שחל חיוב תשלומים מסוג חוקי המשפט אז הוסיפה התורה אזהרה לשמור לשלם חיובו שחייב עפ"י חוק המשפטי וכו', ע"כ. וכבר אמרו (התהלים פל"ו) **"לוה רשע ולא ישלם"**.

[ועי' **באהבת חסד** (ח"ב פכ"ד) דהמונע מלפרוע חובו כשיש לו מפני **אלמות** שיש בו הוא עובר על (ויקרא פ"ט פס' יג) לא תעשק את רעך וכדאינא בחו"מ (סי' שנט סע' ח). ומדבריו משמע שדוקא כשעושה כן בדרך אלמות, ודלא כמ"ש **החינוך** (שם) שכל שדוחה מחמת אלמות שיש בו או יכל צד רמאות' נקרא עושק, וכחחינוך כ' **בחוט המשולש** (מהגר"ח סי' יז ד"ה ולכאורה). ועי' **בגרי"ם** **לרס"ג** (ח"א עשה כב עמי 320 טור א) דעושק הוא דוקא היכן שאינו רוצה לשלם כלל. ועי' עוד בזה **במנחת חינוך** (מצוה רכח אות ד), **בקובץ שיעורים** (כתובות אות שיב), **בקהלות יעקב** (סנהדרין סי' א ד"ה והנראה בזה דהרי) **ובלהורות נתן** (ח"א ססי' סה)].

והנה עובדא הוה במי שהלוהו כסף לחבירו ועבר הזמן והחוב לא נפרע, ואין רצונו למחול על החוב, אלא דמחמת כסיפוטא אינו רוצה להזכיר את הלוהו שישלם לו, וע"כ הסתפק האם עכ"פ עליו להזכיר את חבירו את החוב דלא יהא כגולן. ובאמת מצינו דעת **הנתיבות המשפט** (סי' קד ססי"א) **הסובר שמצות פריעת חוב בעל חלה אפי' אם לא תבעה המלוה את הפרעון** דרחמנא חיביה לפרועו.

ולפי"ז י"ל דאם חבירו יש לו מעות לפרוע אלא דשכח לפרוע, כיון דנמצא עובר על מצות פריעת בעל חוב עדיף שיזכירונו עבור שיקיים מצותו ועוד דהרי נמצא גזלן למפרע. (אולם אם יודע דאין לא מעות אסור לנוגשו ואפילו להראות לפניו משום י"א תהיה לו כנושה', עיין **בשו"ע** (ח"ו"מ סי' צו סע' א), **בגרי"ז** (דניני הלוה אות א) **ובכסף קדושים** (שם) הפרטים בזה). אולם **השלטי גבורים** (ב"ק מה: ברי"ף אות א) כתב שהמלוה לחברו ואינו תובע הלוואתו אין הלוה חייב לשלם לו מאליו הואיל ואינו תובע במתנה ביקש ליתן לו, ע"כ.

ועיין **בש"ך** (סי' רלב ס"ק א) שנסאר בזה בצ"ע לדינא. **והקצות החושן** (סי' קד ססי"א) פסק כסברת השלטי גבורים. וכתב **השער משפט** (סי' צח ססי"א) דאף שהדעת נוטה לדברי השלטי גבורים דאינו צריך לשלם לו מאליו משום דאפשר הרחיב לו הזמן, מ"מ הטעם שכתב השלטי גבורים דבמתנה ביקש ליתן לו ולפי דבריו אף אם מת המלוה אין היורשים יכולים לגבות חוב זה, זה אינו דכיון דמחילה בלב לא מהני א"כ לא זכה בו הלוה והיורשים גובים ממנו, ע"כ. [אולם עי' **בקה"ח** (סי' יב ס"ק א) בשם **מהרש"ל** דמחילה בלב הוי מחילה ואף דנקיט שטרא בידיה, ועי"ש בשם **מהרי"ט** (ח"ו"מ ח"ב סי' מה). ועי' עוד **בשאלת יעב"ץ** (ח"א סי' קמז) **בחיים שאל** (סי' יב). ומ"מ מחילה בדיבור מהני אף ללא קנין כמבואר **בשו"ע** (סי' יב סע' ח וסי' רמא סע' ב). ומ"מ אפילו אם עבר כמה שנים ולא תבעו מ"מ אינו נפטר מלשלם כמבואר **בשו"ע** (סי' צח סע' א)].

אבל **האמרי בינה** (דניני גביית חוב סי' א) כתב דאף להשי"ג הסובר דבמתנה ביקש ליתן לו, דבאמת הוא רק מספק דהא כשמת ודאי חייב לשלם ליורשיו מ"מ כיון דהוא חי ואינו תובע דלא רמיא עליו לשלם יהיה מאיזה טעם שיהיה ג"כ על דעת זה נתחייב לשלם לו כשיתבענו או ליורשיו וכו' שהוא חי ואינו תובע לא נתחייב לשלם שפיר שחייב מצות פריעת בעל חוב חלה דוקא אם המלוה תובע את החוב. **ובערך שי** (ח"ו"מ על סי' רלב ד"ה סע' ה) כתב בדעת השי"ג שבמתנה נותן לו כ"ז שאינו תובעו ועכ"פ מאריך לו הזמן.

מעתה י"ל לדעת השלטי גבורים ודעימיה הסוברים דאינו חייב לשלם כל זמן שאינו תובעו, בין אם נאמר ד"במתנה ביקש לתת לו" בין משום ד"אפשר דהרחיב לו הזמן", י"ל לכאורה דאינו צריך להודיעו דהרי סוף סוף לא חל עליו חיוב לפרוע, כי למעשה המלוה לא תבע את חובו. אולם לדעת הנתיבות המשפט ה"ל לכאורה יש להודיעו. ועי' **בצדקה ומשפט** (לגרי"י בלויא פ"א הגה פו ופ"ב הגה נו) ועי' עוד **במ"ב** (סי' תרו ס"ק א) שכת' דאם יש לחבירו בידו ממון שיש לו תביעה עליהם **יודיענו** אע"פ שחבירו לא ידע מזה כלל ועכ"פ יסדר לפני הרב ומ"ץ הענין בשלימות ובאמת בלא שקר ולשאול האיך להתנהג. ועיין.

[ויש לדון האם השוכח בכח"ג נחשב אנוס. דהנה **הריב"ז** יונה (שערי תשובה ש"ג אות עז) כתב לענין נדרים, דאם מדרך השכחה יארע לו איחור הנדרים אף גם זאת ענוש יענש כי אחרי שהוא יודע שהשכחה מצויה באדם היה לו לזכור נדריו ולהעלותם על לבו תמיד לבתי ישכחם. אלא **שהמ"א** (סי' תקצו ס"ק ו) כתב דשוכח מיקרי אנוס אף לענין ממון (אלא דהתם איירי לענין נזקי ממון, וא"כ יש לחלק משם) אא"כ שכח מחמת עצלות. **והשער הציון** (שם אות לב) הביא דשכחה מחמת עצלות הויה פשיעה. ועיין עוד **בשערי תשובה** (סי' קח אות ו) שהביא חולקים על המ"א ה"ל דשוכח שוגג הוא. ועי' עוד **במ"א** (סי' קח ס"ק יא) **ובשו"ע** (ח"ו"מ סי' רצא סע' ז) **ובנה"מ** שם, ואכמ"ל].

המחבר כתב לתמוה מדוע אין העולם נוהרים בזה. וכיוצ"ב כתב **החסד לאלפים** (סי' ק"י ס"ו) דעתה רבים מהשורדים אין נוהרים בזה, וחוששני מחטאת, עוברים על דברי חכמים וממטט בכבודו של מקום וכו', ואע"פ שתפילה זו לא נאה ולא יאה לנו לאומרה ככתבה ולשונה כי זה ערב אל ליבו לומר שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, הלא רבא אמר להו לרבנן [וימא ע"ב:] לא תירתו תרתי גינהם, ודואג ואחיתופל וירובעם היו גדולים בתורה ונטרדו מן העולם הבא, אע"פ כן לשון חכמים מרפא כי סוד שנתו דבריהם, והמתפלל יכול על דעתם, ועוד נראה לי שתפילתם עושה פירות מצד זכות המתקנים אותם, והרוצה להוסיף ולשנות יאמר בתחילת הנוסח שתקנו רבותינו ז"ל הקדושים ושוב ישפוך שיחו כרצונו.

וכן **בפתח הדביר** (סי' ק"י ס"ח) כתב לתמוה אחר שכתב הרמב"ם פ"י המשניות דתפילות הללו חובה אמאי נגרע ונמנע אמירתם.

הן אמת **דברוך השולחן** (שם סעיף ט"ז) כתב דעכשיו לא נהגו לאומרה, ויישב טעם המנהג משום דעכשיו הלומדים בבית המדרש אינם מורים הוראות והרב המורה יושב בביתו.

מ"מ לדינא קשה לסמוך על סברא זו, אחר שלא מצינו חילוק זה בשאר הפוסקים. ועוד, דהט"ז כתב דאפי' אדם הלומד ביחידות ולא הגיע להוראה צריך לאומרה, והביא דבריו להלכה במשנ"ב.

ובשול"ת **שלמת חיים** (הל' ת"ת סי' צ"ח) נשאל **הגרי"ח זוננפלד** האם יש איזה טעם אשר יש אנשים שאין נוהרים לומר תפילת "היי רצון" שקודם הלימוד ואחרי.

והשיב - **לא ידעתי טעם, ופשיטא שראוי לקיים כדברי הסור והש"ע**, וכנראה משום שלא זכר כי אם הנכנס לביהמ"ד ולא היו רגילים ללמוד כי אם בביהמ"ד אבל לעצמו בביתו לא שייכה ל"כ, בכך לאשר הורגלו ללמוד בביתם שוב אח"כ כשנכנסים לביהמ"ד לא הוו רגילי.

[מכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני בטחון והשתדלות בפרנסה (המשך)

חיוב ההשתדלות יחד עם הידיעה שאין זו שמועלה - "שמחובת האדם לחזור אחרי אמצעים שעל ידם ישיג את הבריאות, את המזון, את ההלבשה, את הדירה ואת המידות הטובות, ושמוחבתו להרחיק מעליו את כל מה שעומד בניגוד לאמצעים אלה.

ועל אף שברורה לו האמונה כי האמצעים אינם מועילים לו במאומה להשיג דברים אלה, אלא אם הבורא יתברך זור כך, בכל זאת הוא מחוייב לחזור אחרי אמצעים אלה...

כך גם בעלי המלאכה והסוחרים והטכנים מצווים לחזור אחרי פרנסתם, כל אחד על ידי מקצועו, ויחד עם זה עליהם לבטוח באלקים שהפרנסה תגונה בידו וברשותו, ושהא ערב לאדם שתהיה לו פרנסה, ושבידו להמציא אותה לאדם דרך איזה גורם שירצה, ואל יחשבו שהגורם עצמו יכול להועיל או להזיק להם מאומה" (חובות הלבבות שער הבטחון פ"ד, לפי נוסח לב טוב)

"מה גדולה ודקה העבודה הזאת! מצד אחד מצווה האדם להשתדל בפרנסתו בלתיבה טבעית כמו עבודת האדמה או מלאכה וסחרה - ומצד שני אין לו לסמוך ולבטוח כלל בהשתדלות זאת, כי ייתכן שהקב"ה ימציא לו פרנסתו בסיבה אחרת מזו שהוא עסק בה, ועם כל השתדלותו הוא צריך להיות חזק בבטחונו בו ית', כי כל הצלחתו במלאכתו תלויה רק ברצונו ית' - ממש שני הפכים בנושא אחד!

ומהחז"ל נראה כי השתדלות זאת בפרנסה היא חיוב, וזוהי עבודת הבטחון: להשתדל בפרנסה תוך בטחון מוחלט בהבורא שהכל תלוי אך ורק ברצונו". (עלי שור ח"ב עמ' תקצח)

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודות המועדים"

העלון נתרם בעילום שם
להצלחת התורם
בכל הענינים

שמעתיא עמיקתא
הערות ותורמות בטל' 571-3932 02